

Любомир Тимків

науковий співробітник
Національного музею у Львові
ім. А. Шептицького

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ – ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ РІЗЬБЯРА МИКОЛИ КОВЕРКА

У 30–40-х роках в Україні в художнє життя міста Львова внесли значний вклад брати Андрій (1893–1967 рр.) та Микола (1895–1963 рр.) Коверки. Їхня самобутня творчість викликає зацікавлення оригінальністю і майстерністю виконання створених ними робіт, у тому числі і церковного призначення.

До недавнього часу загалу українських мистецтвознавців було відоме лише ім'я старшого брата Андрія, його творчість була більш знана. Він неодноразово брав участь у виставках Гуртка Діячів українського мистецтва і Асоціації незалежних українських митців у Львові. Різцю А. Коверка належить іконостас для каплиці Святого Духа Греко-католицької духовної семінарії у Львові (1926–1927) та значний ряд робіт до храмів Галичини. Відомий він також і як майстер реалістичних портретів, зокрема Митрополита Андрея Шептицького, І. Франка, І. Свенціцького, І. Труша, О. Новаківського, Т. Шевченка. У 1946 р. митець переїжджає до Кишинєва, де навчалась його донька, щоб уникнути репресій, які спіткали брата та його родину. Напрямок його творчості в період проживання в Молдові змінюється. Художник починає працювати в стилі соцреалізму. Виконує замовлення на скульптурні твори, присвячені перемогам соціалізму і портрети партійних діячів. Отримує від Спільки художників персональну пенсію. Помер А. Коверко 19 липня 1967 року в Кишинєві.

Ще менше відомостей дійшло до нас про життя і творчість його брата Миколи. Відомо, що в рідному селі Коверків Острові Буського району у церкві св. Пророка Іллі знаходиться проповідальниця із зображенням чотирьох євангелістів та їх символами, на якій зліва вирізьблено написи “Виконали Андрій і Микола Коверки, тутешні уродженці, за пароха отця Васильківського і о. Павла Олійника в році 1936.” Про її місцезнаходження стало відомо від мистецтвознавця Володимира Вуйцика. Під час поїздки до церкви автор випадково зустрівся з близькою родиною Коверків – п. Іванкою і п. Євгеном Троянами, які

розповіли, що Микола Йосипович був висланий до Сибіру, в Кемеровську область, у місто Прокоп'євськ разом з дружиною і трьома доньками: Стефою (27.08.1923–19.08.1992), Іриною (08.07.1928) та Ольгою (16.10.1929) і те, що зараз там проживає Ірина і Ольга, з якою вони листуються.

Нещодавно Ольга Миколаївна приїздила в Україну, щоби побачитися з родичами. Автор мав нагоду зустрітись з нею, під час розмови дізнався деякі біографічні дані. Зокрема те, що в сім'ї Коверків було четверо дітей: Андрій, Микола, Семен (репресований – отримав 10 років і відбував ув'язнення біля станції Решати (Іркутськ), потім повернувся і жив у Золочеві), наймолодша сестра Марія (працювала в Золочівській лікарні, вийшла заміж за поляка і переїхала до Польщі). Всі три брати у 1918-му році воювали на Східній Україні.

Микола Йосипович, коли прийшла советська влада, деякий час працював на залізничній колії. Його старша донька Стефа вчителювала в с. Андріївці, потім була схоплена енкаведистами і відправлена в тюрму на вул. Лонського, пізніше – в концтабір на Зубрі, на початку січня 1945 року – у Воркуту. Її сестра Ірина також була репресована і відбувала ув'язнення в м. Ухта. Дата смерті Миколи Йосиповича – 17 лютого 1963 року, похований на кладовищі “Буфер” у м. Прокоп'євськ.

У селі Острів громада поставила пам'ятний хрест репресованим односельчанам, де викарбуване ім'я Миколи Коверка, його дружини Марії Данилівної та їх старшої доньки Стефи.

Також Ольгою Миколаївною привезено фотографії з роботами її батька, які при уважному дослідженні і співставленні дадуть можливість встановити авторство деяких церковних речей, що відносяться до різця Миколи Йосиповича. Його тісна співпраця з братом ускладнює розрізнення робіт, але все-таки простежуються деякі особисті риси, на які потрібно звернути увагу.

Так, у фондах музею Історії релігії у Львові зберігаються два непідписані аналої, характер різби на яких подібний за манерою виконання до творів М. Коверка. На цих аналоях бачимо різблений плетінкою хрест в колі, виготовлений у подібній манері як і хрест на капітелі колони, біля якої стоїть Микола Йосипович. Колона, капітель та столярні елементи на фотографії, зокрема профіль арки, нагадують елементи іконостаса церкви Петра й Павла в Сокалі, який, як відомо, приписують різцеві А. Коверка. Скоріш за все Андрій Йосипович виготовив проект іконостаса, доручивши різьбу своєму братові.

Різнить братів і те, що на відміну від Андрія, Микола майже не підписував свої роботи, а Андрій ставив свою монограму навіть на таких невеликих за розміром роботах, як горельєфні скульптури Петра і Павла в захристії собору Св. Юра у Львові.

Характерно, що для церковних робіт Коверки використовують дерево сосну, а оскільки ця порода деревини має багато недоліків у вигляді залишків від зрізаних бокових відростків, різьбярі знайшли засіб злегка припалювати їх до чорного кольору, дбаючи таким чином про загальний художній ефект.

Особливо вдалим художнім ефектом у роботах М. Коверка є виважене поєднання “чистої” різби із золоченими фрагментами та поєднання різбленої пластики з мальованими іконографічними зображеннями. Саме таким вдалим співвідношенням різьба-живопис характеризується запрестольний хрест до каплиці Малої Духовної семінарії у Львові, виготовлений у кращих традиціях відродження орнамен-

Микола Коверко в майстерні.

Микола Коверко з помічниками та учнями.

Учні і помічники Миколи Коверка.

тики Візантії, Київської Русі, Галицько-Волинської держави.

Наступний твір, який бачимо на світлині, – головний престіл, місце знаходження якого, на жаль, невідоме. В роботі спостерігаємо поступовий відхід від напрацьованих схем, орнаментів, зображень на користь пошуку нової пластики, нових ідей, що співзвучні тодішнім мистецьким пошукам модерну. Саме у стилі модерну виконано верхній фриз, де на хвилястий позолочений орнамент нанесено різьблені зображення птахів, що летять. Такий підхід характерний для шовкових набивок або шпалер. У повенний період такий орнамент буде використовувати скульптор та різьбяр Іван Весна, учень і послідовник братів Коверків, проте у його виконанні він втрапить свою вишуканість через не дотримання принципу гармонії “чистої” та золоченої різьби.

По-новому в структурі престолу стилізовано мотив під назвою “Вазон”, який є одним із найбільш

вживаних зображень в українському декоративному мистецтві протягом багатьох століть. Натуралістично виконано різьбу квітів, пагінців, листя, плодів винограду, що заповнюють руст колони. В центрі престолу – сюжетний рельєф “Тайна вечеря”. Як виглядають бічні сторони престолу, можемо бачити на світлині, де сфотографовано Миколу Йосиповича (другий з правого боку) із своїми помічниками та учнями, що стоять біля незавершеної роботи із бічними сюжетними композиціями “Жертвопринесення Авраама” та “Зустріч Авраама з Мелхіседеком”.

Незважаючи на значну кількість різьблених елементів, твір справляє враження цільної композиції. Також слід особливо наголосити, що головний престіл та інші роботи Миколи та Андрія Коверків є важливою спадщиною відголоску мистецького напрямку модерну в творах церковного різьблення на території України.

Ще однією складною та високомистецькою роботою є різьблений та поліхромований хрест, який тепер зберігається в церкві Св. Параскеви у Львові. Виконаний він у складній манері двостороннього різьблення з елементами олійного живопису в клеймах, філігранною імітацією староруської техніки перегородчастої емалі, високоякісним золоченням на полімент. З фронтального боку хреста, бачимо зображення чотирьох євангелістів, закомпонованих в овальних плетінчастих рамках. Зі звороту клейма заповнюють символічні написи зверху “ICXC”, по боках “A” та “Ω”, внизу зображено три цвяхи, якими Ісус був прибитий до хреста. В підніжжі хреста – чотири колони, на капітелях яких розташовано три арки. Центральну арку заповнює різьблена композиція “Агнець Божий” та тема птаха, що клює виноград. На бічних арках вирізьблено пав, які головами підтримують хрест, утворюючи, таким чином, гармонійне враження твору та є ремінісценцією відомої композиції – зображення двох павичів по боках світового дерева або ж дерева життя.

Високопрофесійну майстерність конструкції та складність технологічного виконання підтверджує загальнобічний вигляд виробу. Можемо припустити, що твір є окремою частиною більшого, комплексного оздоблення вітварного простору, який на сьогодні втрачено. Саме цей хрест в процесі підготовки до поліхромії бачимо на світлині позаду групи невідомих людей, можливо помічників М. Коверка. Оскільки біля хреста сфотографовано монахів, імовірно, що робота призначена для однієї з монастирських церков Галичини. Автор також висуває припущення, що вище розглянутий головний престіл є нижньою частиною, на яку ставився або ж кріпився хрест з церкви Св. Параскеви.

Спільним для братів є використання по-своєму (в національній манері) переосмислених Біблій-

них сюжетів, наприклад: “Зустріч Авраама з Мелхіседеком”, де Авраам зображений як руський воїн – в кольчuzі і шоломі. Використання національної символіки – тризуба, який був вирізьблений на іконостасі для молитовниці Богословської академії, зберігся і на різьблених рамах для робіт Петра Холодного. Існувало зображення тризуба і на престолі бічного вітваря у церкві Вознесіння Господнього у Львові (над зображенням сюжету “Хрещення Руси” можемо помітити знищений пізніше фрагмент), а також на рельєфі – “Добрий пастир” з тієї самої церкви (на одній з капітелей колон, які оточують цей рельєф, зберігся тільки фрагмент зображення лева, що дереться на скелю з герба західноукраїнських земель. Це пояснюється тим, що збивала тризуби людина, не обізнана з українською геральдикой, а зображення лева не знищила, очевидно не знайшовши в ньому нічого компроментуючого.

На іншій капітелі теж помітні втрати. Зрозумілим тоді стає і задум А. Коверка, що зобразив Ісуса Христа із загубленою овечкою на руках (овечка в цьому творі символізує український народ, на що вказує національна символіка).

Різняться в роботах митців також і орнаменти: в Андрія вони більш реалістичні на відміну від брата, в котрого вони по-своєму переосмислені і більш декоративні.

Не виключено, наприклад, що столярку до робіт Андрія робив Микола. На одній з фотографій видно, що його майстерня або місце, де він виконував роботу, знаходиться на широкому подвір’ї, пристосованому для такого виду замовлень. В той час майстерня Андрія Йосиповича, за словами Ольги Миколаївної, була розташована в будинку навпроти собору Св. Юра. В його квартирі під час відвідин вона бачила, що майже всі кімнати заставлені різьбленими ангелами.

Дослідження творчості братів Коверків триває, а віднайдення невідомих до теперішнього часу робіт дасть у майбутньому змогу ширше пізнати їх взаємодію і вплив один на одного. Незаперечним є той факт – пам’ятки, які майстри для нас залишили, вражають своєю красою і самобутністю, поповнюючи та збагачуючи духовну скарбницю українського мистецтва.

Головний престіл.

Запрестольний хрест до каплиці Малої Духовної Семінарії у Львові.